

Boekbeoordelingen

Karel Bostoën, *Hart voor Leiden. Jan van Hout (1542-1609), stadssecretaris, dichter en vernieuwer*, uitgegeven in opdracht van de Vereniging Jan van Hout. Hilversum: Verloren, 2009. (Zeven Provinciënreeks 28.) – 128 pp. ISBN 978 90 8704 118 2. € 14,-

Chris L. Heesakkers, *Het Vruntbuuc van Jan van Hout. Facsimile-uitgave van het album amicorum van Jan van Hout (Leiden, Stedelijk Museum De Lakenhal, nr. 3385) met inleiding, transcriptie, vertaling en toelichting*. Leiden: Gingko, 2009. – 247 pp. ISBN 978 90 71256 12 7. € 40,-

De herdenking van de vierhonderdste sterfdag in 2009 van een van de markante persoonlijkheden uit de Leidse geschiedenis, Jan van Hout, heeft geresulteerd in een tweetal publicaties, verzorgd door eveneens Leidse deskundigen bij uitstek. Ze vormen een zinvolle aanvulling op het inmiddels toch al rijk te noemen beschikbare materiaal, met als hoogtepunt Koppenols *Leids beelal* (1998). Karel Bostoën verdiepte zich, na De Pater (1946), in de biografie van Van Hout, en Chris Heesakkers ontsloot zijn album amicorum.

Als structurend element voor zijn levensbeschrijving koos Bostoën Van Houts testament dat, naast de gebruikelijke materiële en praktische regelingen, ook functioneerde als een soort geestelijke nalatenschap. Van Hout geeft daarin ook lucht aan bepaalde emoties, staat stil bij vriendschappelijke relaties en bij de betrekkelijkheid van allerlei zaken. Naast dit uitzonderlijke testament doet Bostoën met name een beroep op een divers en breed scala aan archivalia. De vele illustraties vormen een goede ondersteuning van het betoog.

Hoewel de titel van deze biografie drie specifieke elementen in relatie tot Jan van Hout noemt, passeren veel meer aspecten de revue. Zo is er bijvoorbeeld de literairhistorisch intrigerende speculatie over Van Houts kennismaking met zijn latere echtgenote Lysbeth van Wing of Winde uit het Belgische Zoutleeuw. Bostoën denkt daarbij, gezien de retoricale activiteiten in beide families, onder meer aan een mogelijke ontmoeting tijdens het Antwerpse landjuweel van 1561. Zekerheid ontbreekt echter en daarom schetst hij ook andere scenario's. In elk geval trouwde Van Hout al in 1561 op de jeugdige

leeftijd van achttien jaar en hij verbond beider namen in zijn devies 'Hout en wint'. Op grond van een vrijmoedige passage in een gedicht van niemand minder dan zijn goede vriend Janus Dousa heeft men gemeend dat Van Hout al op de zeer jeugdige leeftijd van twaalf jaar seksueel actief zou zijn geweest. Bostoën helpt deze mare uit de wereld en maakt het aannemelijk dat men in die toespelingen niet meer moet zien dan de op die leeftijd beginnende masturbaties.

Alle aspecten van Van Houts ambtelijke bemoeienissen met Leiden (als stadssecretaris) en met de in 1575 geopende universiteit (als secretaris van het College van Curatoren) komen aan bod. Het waren zeer enerverende jaren voor de stad en door zijn ambtelijke functies alsmede door zijn grote persoonlijke inzet en betrokkenheid speelde Van Hout bij al die processen een rol van belang. Te denken valt aan het Spaanse beleg en uiteindelijke ontzet van Leiden, waarbij de samenwerking met Dousa bij de verdediging van de stad leidde tot een hechte vriendschap, en aan de heftige machtsstrijd tussen de gereformeerde predikanten en het stadsbestuur, waarbij men de hulp van iemand als Coornhert inriep om argumenten namens de stad te verwoorden.

Gelukkig geeft Bostoën een integrale en adequate hertaling van alle gebruikte citaten, maar anderzijds veronderstelt hij soms wat voorkennis inzake Leidse aangelegenheden aanwezig, zoals bij de ruzie met de predikanten. Bij veel van deze aangelegenheden waren Van Houts religieuze opvattingen medebepalend. Na een katholieke jeugd ging hij, mogelijk in de jaren rond de Beeldenstorm van 1566, tot het calvinisme over. Hoewel overtuigd in zijn protestantse geloofsopvatting was hij zeker geen fundamentalist. Deze gematigde houding vond haar weerslag in de rekkelijke religieuze politiek van de stad Leiden. Zo was Van Hout bijvoorbeeld niet geporteerd voor kerkelijke censuur vooraf en evenmin deelde hij de gereformeerde bezwaren tegen het toneel.

Van Hout gebruikte zijn testament ook om de meer tekst- en boekgebonden aspecten van zijn nalatenschap te regelen. Hij trof beschikkingen over zijn bibliotheek, waaruit tot heden slechts zeven exemplaren gelokaliseerd konden worden. Zijn literaire nalatenschap liet hij over aan zijn vriend Petrus Bertius, die onder meer de eerste catalogus van de Leidse universiteitsbibliotheek samenstelde (1595). Het was niet de

bedoeling om dit materiaal te publiceren, maar om het naar believen aan belangstellenden uit te lenen. Zoals bekend is er van Van Houts oeuvre slechts weinig bewaard gebleven.

Een bijzonder element uit Van Houts nalatenschap is diens album amicorum, niet alleen omdat aan de hand daarvan het netwerk om hem heen gereconstrueerd kan worden, maar vooral ook vanwege het uitzonderlijke karakter ervan, waarover later meer. Bostoën bespreekt vrij uitvoerig een aantal bijdragen en hun auteurs. Naast hun achtergrond en hun relatie met Van Hout schenkt hij daarbij opvallend veel aandacht aan de vraag of en met welke vaardigheid zij het jambische metrum hanteerden, een poëtische vernieuwing die Van Hout met verve propageerde. Roemer Visscher was een van de inscriptoren die, weloverwogen, dat metrum niet hanteerde. Bij de interpretatie van diens bijdrage (p. 81) laat Bostoën zich naar mijn idee te veel leiden door zijn biografische invalshoek. Visscher doet in zijn albumbijdrage alsof hij vijf leden van de familie Van Hout noemt, die allemaal bepaalde vaardigheden niet beheersen, met als uitzondering Jan zelf. Het probleem – ook onderkend door Bostoën – is dat naast de naam van Jan alleen die van Barbara, een zus van hem, aan de familie Van Hout te relateren valt. Desondanks blijft Bostoën bij een louter biografische interpretatie. In mijn aanstaande editie van de *Brabbeling* stel ik een lezing voor die, naar ik denk, meer hout snijdt. Roemer Visscher speelt hier associatief met de familienaam Van Hout en met het gegeven dat heiligenbeelden van hout zijn en in die hoedanigheid niet in staat zijn om ook maar iets te doen (zie vooralsnog mijn website www.acgfleurkens.nl, ‘gedicht van de maand’, juli-augustus 2008; zie ook de hierna te bespreken editie Heesakkers, p. 185-186).

Over de leden van de familie Van Hout gesproken, Bostoëns levensbeschrijving maakt duidelijk dat Van Hout, een regelneef *pur sang*, zich met de familie in ruime zin bemoeide. Een uitgebreide familieschaar passeert de revue, wat het zicht op de onderlinge relaties wel eens wat vertroebelt. Een stamboom zou hier een welkom hulpmiddel zijn geweest.

De archiefbescheiden en documenten waarop Bostoën zich baseert, kunnen natuurlijk geen volledig beeld van Van Houts leven geven en Bostoën heeft gepoogd bepaalde hiaten, zoals de al genoemde mogelijke eerste ontmoeting met zijn echtgenote, vanuit zijn fantasie aan te vullen. Soms gaan zijn speculaties wat ver, zoals in het geval van de redelijk positieve opstelling van Van Hout in de discussie over het dansen, waarbij hij de oudtestamentische dansende David als

voorbeeld opvoert (p. 61). Bostoën koppelt dat aan een beeld van de dansende David in de kerk van het Belgische Zoutleeuw, de woonplaats van zijn schoonfamilie waar Van Hout zich enkele jaren schuilhield. Van Hout doet hier echter niets anders dan zich beroepen op een standaardargument in de desbetreffende discussie.

Ondanks deze kanttekeningen heeft Bostoën niet alleen het beeld van Jan van Hout maar ook dat van zijn stad en haar jonge universiteit verrijkt. Sommige zaken komen ons nog steeds vertrouwd voor, zoals de ergernis over zich misdragende studenten, maar in het gedrag van Van Hout in wat de ‘affaire Rennecher’ is gaan heten kunnen we ons maar moeilijk verplaatsen. Rennecher was benoemd als hoogleraar Hebreeuws, maar bleek een ‘volstrekt onbetrouwbare, gereformeerde schuinsmarcheerder’ (Bostoën, p. 90). De ontslagprocedure verliep moeizaam, waarop tegenstanders als Van Hout hun toevlucht namen tot pesterijen. Dit resulteerde onder meer tot het zingen van een spotlied, ’s nachts, voor Rennechers huis. Boeiend leesmateriaal!

Net als een testament, Bostoëns uitgangspunt, is een album amicorum een particulier iets. Jan van Hout noemde zijn eigen album, dat hij trouwens niet opnam in zijn testament, in zijn openingsinscriptie zijn *Vruntbuuc*, een pregnante vertaling van de Latijnse genrebenaming. De transcriptie van die term varieert, wat veroorzaakt wordt door Van Houts tekst (afb. in ed. Heesakkers, p. 47). Het woord is namelijk verdeeld over twee regels, met een afbreekstreepje tussen de ‘t’ en de ‘b’ en de eerste ‘u’ is een ‘v’ met een trema, terwijl meteen daarna het woord ‘vrntliker-wiis’ volgt, nu zonder trema op de tweede ‘v’ maar wél met een koppelteken. Voldoende aanleiding voor verwarring dus. Heesakkers koos voor *Vruntbuuc*, maar op de omslag van zijn editie prijkt de ‘v’ met het trema op de plaats van de eerste ‘u’. Koppenol opteerde in *Leids heelal*, ook heel plausibel, voor *Vrunt-buuc*. Op welke grond Bostoën *Vrunt-bouc* preferereert is onduidelijk.

Dank zij de inspanningen van Heesakkers is dit vriendenboek in een prachtuitgave zo toegankelijk gemaakt als men zich maar wensen kan. Het hele album is van kaft tot kaft, op de blanco bladen na, gefotografeerd en daardoor eigenlijk in zijn natuurlijke staat te bekijken. Bovendien beschreef Ed van der Vlist, als conservator middeleeuwse handschriften van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag daar bij uitstek voor toegerust, tot in detail het album als materieel object alsmede de provenance ervan. Alle teksten (Latijn, Grieks, Frans en Ne-

derlands) zijn volledig getranscribeerd, soepel en getrouw vertaald naar het Nederlands van nu en voorzien van annotaties. Daarmee zijn alle obstakels voor nader onderzoek uit de weg genomen. Bij elke inscribent geeft Heesakkers een biografische notitie, met speciale aandacht voor zijn relatie tot Van Hout. Dat alles geeft, net als bij Bostoën, een goed beeld van de onderlinge betrekkingen in en buiten Leiden. Een drietal afsluitende registers maakt de opbouw van het album op meerdere manieren inzichtelijk: de eigenlijke volgorde van de inscripties, de chronologische volgorde en een alfabetische lijst van de zesentwintig inscriptoren, waaronder één anonymus.

In zijn inleiding schetst Heesakkers beknopt maar helder de opkomst van het album amicorum onder studenten in de zestiende eeuw, een fenomeen waarmee Van Hout waarschijnlijk via zijn vriend Janus Dousa, de Neolatijnse dichter, in aanraking kwam. Op 10 februari 1578 begon Van Hout zijn eigen album, dat hij nadrukkelijk een eigen karakter meegaf. In plaats van de willekeurige, meestal Latijnse, inscripties in het doorsnee studentenalbum wilde Van Hout het zijne, zoals hij expliciet aangeeft in zijn Nederlandse openingsinscriptie, alleen voor geestverwanten openstellen, die net als hij kunstliefhebbers en geestverwanten van de Muzen zijn. De meeste schrijvers reageren op die oproep en prijzen – nog wel regelmatig in het Latijn – Van Houts betekenis voor de Nederlandstalige literatuur. Ook het opvallende aantal sonnetten, een toen in zwang rakend genre dat past bij een literair vernieuwer als Van Hout, sluit aan bij de thematiek van het album. Veel inscriptoren zijn op de een of andere manier te verbinden met het Leidse universitaire milieu, maar ook Nederlandstalige auteurs als Coornhert en Roemer Visscher kregen het album voorgelegd. Uiteindelijk is Van Houts bemoeienis met zijn album van korte duur geweest, slechts twee jaar (1578-1579) met nog één late bijdrage uit 1583. Om het beeld te completeren bespreekt Heesakkers ook de inscripties van Van Hout in albums van anderen, onder wie Janus Dousa, de cartograaf Ortelius en de arts Bernardus Paludanus.

Omdat ook Bostoën de nodige aandacht aan het *Vruntbuuc* geeft zijn overlappingen onvermijdelijk, maar voor een completer beeld is het raadzaam om beide publicaties te raadplegen. Zo moet men voor inzicht in de metrieke bij Bostoën zijn. Soms verschillen beide auteurs van opvatting. Heesakkers (p. 209) vertaalt de zinspreuk van Gislenuus Zoete, 'Ghewillighen aerbeÿt is Zoete', naar mijn opvatting correct als 'Vrijwillige arbeid is Zoet'. Bostoën (p. 75) komt, zon-

der nadere toelichting, met de nogal afwijkende interpretatie 'Belangeloze arbeid is aangenaam'. Zijn keuze voor 'belangeloos' roept vragen op, want er zijn geen indicaties die aanleiding geven tot deze specifieke interpretatie, die bovendien niet door het *WNT* ondersteund wordt. Bij zijn bespreking van Roemer Visschers alumbijdrage heeft Heesakkers (p. 185) zich verslikt in de ingewikkelde familierelaties van Van Hout. De daar genoemde Barbara is geen dochter maar een zus van Jan van Hout (Bostoën, p. 78-79, 81).

Zowel deze biografie als de uitgave van het album amicorum van Van Hout zijn een welkome aanvulling op wat er al over deze veelzijdige sleutelfiguur in een voor Leiden cruciale periode beschikbaar was. Met name het nu zo toegankelijk geworden *Vruntbuuc* biedt goede aanknopingspunten voor verder onderzoek.

Bibliografie

- Fleurkens 2008 – A.C.G. Fleurkens, 'Houten klazen'. Op: *acgfleurkens.nl*, 'Gedicht van de maand', juli-augustus 2008. <http://www.acgfleurkens.nl/home/5>
- Koppenol 1998 – Johan Koppenol, *Leids heelal. Het Loterijspel (1596) van Jan van Hout*. Hilversum 1998.
- De Pater 1946 – J.C.H. de Pater, *Jan van Hout (1542-1609). Een levensbeeld uit de 16e eeuw*. 's-Gravenhage 1946.

Anneke C.G. Fleurkens

Greet Draye, *Laboratoria van de natie. Literaire genootschappen in Vlaanderen 1830-1914*. Nijmegen: Vantilt, [2009]. – 458 pp. ISBN: 978-94-6004-006-1.

Laboratoria zijn plekken waar het leven in het klein wordt nagebootst, ten einde te kunnen onderzoeken hoe de wereld erbuiten zou reageren op kleine en minder kleine ingrepen. Dat Greet Draye in haar boek *Laboratoria van de natie* het laboratorium als metafoor gebruikt voor de Nederlandstalige letterkundige genootschappen in België tussen 1830 en 1914 is een goede vondst. Zij beschrijft namelijk een geschiedenis waarin schrijvers, liefhebbers en filologen voortdurend op zoek zijn naar de beste manier om via de letteren de Nederlandstalige cultuur een prominente plek te geven in de Belgische samenleving en zo een fundamenteel onrechtvaardige situatie te repareren. Niet elke theorie werkt uiteraard en net als in de wetenschap worden er stammenstrijden uitgevochten, die dan de een en dan de ander het overwicht geven. Misschien nog wel